

Agapios Georgiadis - Mustakidis

Pusta Reka (Podgora)

**IVSTINIANA PRIMA, TAVRESIVM
I BEDERIANA**

**prilog
za faktografiju i istoriografiju
oblasti**

Knjaževac, 2009.

... I pored istoriografskih činjenica, pre svega onih koje je za sobom ostavio Prokopije iz palestinske Cezareje, (kod nas, do skora poznatiji kao Prokopije kesarijski), znameniti istoriograf, pravnik i književnik, bilo je, a ima i danas, pokušaja nipodaštavanja činjenica u vezi s Justinijanom I, mestom njegovog rođenja i lokacijom Justiniane Prime, tako da su, svojevremeno, koliko juče, Justinijanom Primom na kratko proglašavani Ćustendil (Pautalia), zatim, Sofija (Serdika), Skoplje (Skupi), Ohrid (Lihnidos), Prizren (Teranda), čak i Solin (Salona) u Hrvatskoj.

Jedan iz ovog niza bezskrupuloznih pokušaja „kozmetičke restauracije istorije” je, za čudo, još uvek aktuelan u Bivšoj jugoslovenskoj republici makedoniji, čiji „novokomponovani intelektualci”, (kvazi istoričari, istoriografi, arheolozi) i „velikodostojnici” ne priznate crkve, vrlo bezočno kreiraju sve što je u vezi s Justinijanom I, Aleksandrom makedonskim i Kraljević Markom. Ovog poslednjeg, buzdovan i Šarca, ja im, lično, i ako je to izvan mojih kompetencija, ustupam u svrhu „nacionalne” identifikacije, ako se s tim slože i turci, jer je bio njihov vazal, koliko je meni poznato.

Ne samo što je boravio na dvoru Justinijana I, Prokopije je bio i pravni savetnik-sekretar Velizaru, nesvakidašnje odlučnom i hrabrom vojskovođi Justinijana I, tako da je čak i sam imao neposredno i zapazeno učešće u većini vojnih pohoda. Pišući o Justinijanu I i prethodnom caru Justinu I, začeniku dinastije, Prokopije u svojim panegiričkim i ostalim spisima između ostalog kaže, da je Justinijan I, odnosno *Flavivs Petrvs Sabativs Justinianvs I* rođen u *Taurizijumu*, (po opisu, mestu u bližoj okolini Niša), ne navodeći pri tom konkretniju geografsku odrednicu, što, istini za volju, bližom okolinom Niša ne podrazumeva

radijus od nekoliko stotina rimskih milja, osim, ako nije imao „pogrešnu” pretstavu i procenu pojma okolina. Ja, međutim, ne smatram sebe kompetentnim da o tome sudim, pa zato ostavljam da o ovome polemishu oni, čijih se interesnih sfera tiče potreba za preinačenjem ove činjenice.

Od 1912. god., bez malo, u periodu od čitavog jednog stoleća, vrše se povremena, zbog hroničnog pomanjkanja materijalnih sredstava, simbolična i nedosledna istraživanja tzv. *Caričinog grada* u ataru sela Prekopčelica, za koji je još onda kustos Narodnog muzeja u Beogradu *Vladimir Petković*, verovatno imajući u vidu impozantne mozaike, grandiozne objekte i, uopšte, sačuvane infrastrukturne tragove, pretpostavio da je u pitanju *Justiniana Prima*. Za čudo, elementarni arheološki radovi još uvek nisu privedeni kraju, a Justinijana Prima, i ako to, očito, jeste, danas se, bez konkretnih materijalnih dokaza, objektivno i s razlogom, smatra hipotetičkom.

Justinijana Prima je bila episkopsko sedište Ilirika, štaviše, od 535. godine, nagodbom Justinijana I i pape Vigilija, na račun podele solunskog vikarijata uspostavljena je katedra nove arhiepiskopije pod imenom Justinijana Prima. Po dogovoru s papom Vigilijem, ovom arhiepiskopijom obuhvaćene su sledeće teritorije: Dakija (sredozemna sa sedištem u Sofiji) i pribrežna (od Smedereva do Nikopolja), Gornja Mezija (severna Srbija), Dardanija (danas, Prizren, Hvosno, Priština i Skoplje), a zatim, Prevalis (Crna Gora i Zahumlje), Makedonija Sekunda i jedan deo Panonije (Srem i Bačka). Arhiepiskopa Justiniane birali su i rukopolagali područni episkopi. Prvi arhiepiskopi Justinijane; Katilijan (*Catilianus*), oko 535. god., Benenat (*Benenatus*), oko 553. god. i poslednji Jovan (*Johan-*

es), od 591 - 602. god. samo su nominalno priznavali rimsku stolicu, a u praksi čak ni to, već je crkva u potpunosti bila autokefalna i pre zvaničnog proglašenja njene autokefalnosti na V-om vaseljenskom saboru.

Iskrpna i, nadasve, zanimljiva historiografska gradnja na osnovu koje je rasvetljen period egzistencije Istočnog rimskog carstva nalazi se:

- u spisima crkvenih otaca: Anastasija Aleksandrijskog, Grigorija Nazijanskog, Vasilija Cezarejskog, Grigorija Niskog i Jovana Hrisostoma;

- u aktima vaseljenskih sabora;

- u retoričkim delima i spisima Julijana i znamenitih učitelja Timistija i Libenija ili spisima i pismima Simestija iz Kirene;

- a najviše u delima istoriografa: Prokopija iz Cezareje, Agatija, Aleksandra Protektora, Teofilakta Simokate, Jovana Malale, Jovana Lidijca, Petra Patrikija;

- kao i u mnoštvu, danas poznatih, dokumenata.

Rasvetljavanju vekovne dileme u vezi s Justinijanom Primom u mnogome doprinosi Prokopijev opis mozaika i nekih objekata, koji je u svemu podudaran onome što je do sad otkriveno na lokalitetu Caričin Grad.

Pod naslovom „Izgubljeni grad u dolini Puste Reke“ publicista *Mita Rakić* 1880. god. objavljuje članak u listu „*Otažbina*“.

Nešto više od dve i po decenije nakon toga, dakle, tek 1912. g. na najdominantnijoj tački lokaliteta, Vladimir Petković otkriva ostatke episkopske bazilike.

Rubni deo doline Puste Reke, koja počinje sa blagim i pitomim padinama podno Radana, relativno daleko od komunikacija, a na domak rodnog mesta, uz, možda, još po neki razlog, bio je, izgleda, dovoljan izazov odlučnom Justinijanu I da, upravo tu locira vojno, administrativno i crkveno sedište prefektore Ilirik.

Sam pojam „Pusta Reka” ni po kojoj osnovi ne egzistira uz plodnu i izvanradno pitomu kotlinu, na koju se, inače, odnosi. Ova oblast je, po danas poznatom najstarijem dokumentu, koji potiče od dubrovačkog trgovca *Mihajla Lukarevića* iz prve polovine 15-og veka, nazivana impresivnim, lepšim, u svakom slučaju prikladnijim imenom „*Podgora*”.

Uz Justinijanu Primu, na teritoriji Puste Reke (Podgora) su *Dreograd* (Bregovina), još uvek ne istražena i za arheološko angažovanje interesantna *Zlata, Kosturan* (uz Pustu Reku, između Donjeg Konjuvca, Bojnika i Račja). *Na vencu brda po južnom obodu Pustorečke kotline, uz desnu obalu Puste Reke, u svrhu formiranja lokalnog odbrambenog limesa, za vladavine Justinijana I obnovljena su postojeća, a po negde i izgrađena manja ili veća utvrdjenja, čak i ona tipa monopirga. Jedno od većih, a po svemu sudeći najznačajnije u ovom nizu se nalazi na najvišoj koti u ataru sela Gornje Brijanje.* Utvrdjenje je, po globalnom sagledavanju forme, poligonanog tipa sa dva relativno koncentrična odbrambena bedema, od kojih je jedan (spoljni), izohiptično postavljen. Na drugom, unutarnjem, pravougaonom odbrambenom bedemu, koji je, inače prilično devlastiran, i pored velike degradacije u smislu razgradnje odnošenjem kamena i opeke, još uvek se dobro uočavaju preko jednog metra debeli zidovi kula sa okruglom osnovom. Oba odbrambena bedema i kule urađeni su naizmenično kamenom i opekom uz upotrebu krečnog maltera.

Utvrdjenje je branjeno sa četiri kule. Detaljnije i preciznije sagledavanje pojedinosti u vezi s njim je moguće samo nakon obimnijih zahvata u smislu sistematskog skidanja naslaga humusa i ostataka razgrađenog materijala koji je odnošen u dužem vremenskom

perodu, a najviše u zadnjih par stotina godina, radi zidanja seoske ćuprije, ograde oko crkvene porte, u svrhu izgradnje seoskih bunara i objekata opšte ili individualne namene. I pored toga, konture kastruma su, manje-više, uočljive, što je slučaj i s prilaznim komunikacijama čiji je veći deo i danas u upotrebi.

Akcentat s kojim, očigledno i namerno pristupam opisu ovog lokaliteta je u vezi s rezultatima mog, neformalnog istraživanja, pa samim tim i nije slučajan.

Po meni, ali ne i bez indicija, bezrazložno je stavljen na listu istorijski uzgrednih i manje interesantnih, a samim tim i *ad acta* za arheologiju, pa makar se pod tim pojmom podrazumevao i najjednostavniji zahvat u smislu pukog sondiranja i rekognosciranja.

Bez obzira na ovakav tretman, ovo utvrđenje je, ako ne više, intrigantno bar u globalnom smislu, kao segment sistema lokalnog odbrambenog limesa, kome, svakako, pripada.

Podbrdje njegove južne strane čini kotlina s omanjom rečicom, danas potočićem, koji preko leta presuši, pa jedva dosegne polovinu svog kratkog toka. Ovu neveliku kotlinu na čijoj je levoj strani usekao svoje korigo, strane okolnih brda i njega samog, meštani zovu „*Krušica*”. Na manjem usponu u odnosu na samu ravan ove kotline, na njenoj istočnoj strani, su ostaci jednobrodne bazilike i ranohrišćanske nekropole.

Takodje, zapaženi su i tragovi naseobine (osnove objekata - temelji, kao i jedan zidani, urušeni bunar).

U jednom od starijih brojeva „leskovačkog zbornika” iz sedamdesetih godina minulog stoleća, lokalitet se pominje, kao i danas, pod imenom „*Dunjčiki*”, (po lokalnom žargonu deminutiv od imenice *dunja*), a u vezi je sa divljim dunjama koje od vjkada rastu u neposrednoj blizini bazilike (uz prilazni put).

Na slici 1 su prikazani predmeti nadjeni na lokalitetu *Crkvište (Dunjčki)* koji pripada platou *Krušica* u ataru sela Gornjeg Brijanja. Većina njih su prilozi sa ovog sakralnog objekta koji pripadaju pozno-srednjevekovnom, kao i periodu od XV-og do IXX-og veka n.e., uz jedan slučajni nalaz, privezak (*pendent*) za amulet sa terena u neposrednoj blizini bazilike i nekropole, koji se može pouzdano svrstati u vreme keltskog prisustva na ovim prostorima. Izvestan broj nalaza je iz rano-vizantijskog perioda.

Stele i vredniji spomenici sa epigrafskim natpisima, kojih je, inače, bilo po kazivanju starih, danas pokojnih žitelja sela Gornjeg Brijanja, „zahvaljujući“ čoveku koji je, nekad, ovde, učiteljevao ili popovao, odnešeni su neznano kud, (neki izvori nedvosmisleno upućuju na Narodni muzej u Beogradu).

Utvrđenje je, kao i mnoga druga, u narodu poznato pod uopštenim i po malo banalnim pojmom (turcizmom) „*Kale*“. Na severo-zapadnoj strani, uz samo podnožje brda je tok Puste Reke. Uzvodno u odnosu na ovaj lokalitet, po slobodnoj proceni na rastojanju koje nije veće od 800-1000 m, u uvali brda koja blago prelazi u zaravan uz meandar reke, nalazi se, arheološki možda manje interesantan lokalitet „*Zidine*“. Kosina brda na koje se oslanja, čak delimično i leži, poznata je pod imenom „*Tronj*“. „*Zidine*“ se, po predanju, smatraju pradavnom lokacijom naselja koje se nekad zvalo *Brijanje*, *Brijan(e)*, *Burjan(e)* ili tome slično. Iz nepoznatih razloga, u nekom vremenskom periodu svog postojanja, preseljeno je na levu stranu Puste Reke u odnosu na njen tok, a na lokaciji koja je od nje udaljena, po slobodnoj proceni, jedan do jedan i po km. Pretpostavlja se da je razlog tome plahovitost reke u vreme poplava, po čemu su, verovatno, i oblast i reka dobili sadašnje ime.

Lokacija preseljenog Brijanja je bar 500 m severnije od sadašnjeg položaja Gornjeg Brijanja i danas je poznata po imenu „*Staro Selo*“. Raseljavanjem stanovništva, verovatno iz, manje-više objektivnih razloga, od novog naselja, vraćanjem uz priobalje, nastala su druga dva – Gornje i Donje Brijanje.

Donje Brijanje je u odnosu na sadašnji položaj Gornjeg Brijanja locirano nizvodno na rastojanju od približno 2 km.

U vreme kraćeg odmora koji sam koristio boraveći u Gornjem Brijanju, inače, mestu mog rođenja, nakon jednog od izlaska na lokalitet „Kale“, 7. Juna 2007. godine, tragajući za antičkom bronzom (novac, fibule, prstenje, i sl.), na izvestan način slučajno, na dubini od jedva dvadesetak cm, nalazim fragment tabule sa osam reda teksta klesanog na latinskom. Istog trenutka mi biva jasno da u rukama imam vredan istorijski dokument, koji sam, bez malo u celosti, uspeo da prevedem sa skromnim, moglo bi se reći enciklopedijskim znanjem latinskog jezika. Kao veći deo neke celine ne poseduje početke i krajeve redova, a nedostajuće odlomke i pored ozbiljnije pretrage terena nisam uspeo da nadjem, tako da, definitivno, ostatak teksta glasi:

...ONOREM IMP. R...
...R. MAG. MIL. PER...
...OSITVS & ILVSTR...
...EATI TEOPHYLIV...
...RINCIPE IVSTINI...
...SERV. RECONST...
...R. PYRVS MINOR...
...RBS TAVRESIVM

Za razliku od meni poznatih tabula iz literature, kao i onih koje sam imao prilike da vidim u Djerdapu i Kladovskom muzeju (*Tiberijeva, Klaudijeva, Vespazianova, Trajanova*), koje su tipa *tabule ansate* ili klesane na obradjenim i masivnim blokovima krečnjaka, ovaj čudom sačuvani odlomak je, pre svega, komad kristalnog kalcijum karbonata (mermera) prilično lošeg kvaliteta, obzirom na mineralne primese, žuta, bledo smeđa i siva obojenja. Njena prosečna debljina je između 16 i 19 mm, što ukazuje na težnju da bude isečena na meru od približno 1 digitus-a, po rimskom

visina pisma 1,25 digitus-a

Na slici 2 je prikazan ulomak tabule dimenzije 275 x 255 mm, debljine između 16 i 19 mm, sa 8 reda neuobičajeno kvalitetne *majuskule rimske kapitale* pismovne visine 23 mm. Obzirom na imponantnu perfekciju u smislu kvaliteta i kontinuiteta klesanja pismovnih simbola i zanemarljivo malo uočljivih nadostataka, lično verujem da nije delo lokalnih majstora, već da potiče iz neke renomirane radionice imperije. Artefakt je sa rano-vizantijskog lokaliteta „Kale” (*Pyrvs minorvm*) u ataru Gornjeg Brijanja.

Na slici 3 je prikazan manji izbor karakterističnih upotrebnih predmeta i delova opreme koji su pronadjeni na rano-vizantijskom lokalitetu „Kale” (*Pyrvs minorvm*) u ataru sela Gornjeg Brijanja.

mernom sistemu, odnosno, 18,5 mm. Ovakve ploče od krečnjaka, mermera ili sl. dekorativnog kamena korišćene su za oblaganje zidova i podova. Celokupna površina, s preda, po bokovima i naličju je sa slojem kalcifikacije. Pri kraju prvog reda imala je vrlo neuglednu fleku, za koju sam ustanovio da je relativno skorijeg datuma i da potiče od voštane sveće. Uz korišćenje potpuno inertnih hemijskih sredstava i vode, uspeo sam da je otklonim, a da površina ploče pri tom ostane ne oštećena. Izgleda da je neko, verovatno iz religioznih razloga palio sveću, smatrajući je nadgrobni spomenikom. Strana sa tekstom je glačana. Nakon nekoliko konsultacija sa dobrim poznavacima latnskog jezika, jedina moguća i logična nadogradnja nedostajećeg teksta, pridodata postojećem koji je ostao sačuvan, rezultovala je sledećim:

**IN HONOREM IMP. ROM.
AD DECR. MAG. MIL. PER ILLYRICVM
PRAEPOSITVS & ILVSTRES (ISIMVS)
BEATI TEOPHYLVVS
SUB PRINCIPE IVSTINIANO
OPSERV. RECONSTRVCTA
CASTR. PYRVS MINORVM
ET VRBS TAVRESIVM**

Što u doslovnom prevodu, (*ad literam*), znači:

**U ČAST RIMSKE IMPERIJE
PO NAREDBI VOJNOG ZAPOVEDNIKA ZA ILIRIK
UPRAVITELJ I PREOSVEŠTENI
BLAŽENI TEOFILIJUS
POD VLADAREM JUSTINIJANOM
NADGLEDAO REKONSTRUKCIJU
VOJNOG LOGORA MANJA KRUŠKA
I CIVILNOG NASELJA TAUREZIJUM**

Nakon detaljne analize, konstatujem izvesnu nelogičnost u vezi s titulom, koja je, očito, na vrlo neuobičajen način formulisana.

Na osnovu pregleda hronologije titula koje su bile u upotrebi u vizantijskom periodu, prethodna titula „upravitelj” (*praepositvs*) je zamenjena potonjom „preosvešteni” (*ilvstres ili ilvstrisimvs*), što nije u korelaciji sa titularnim nazivom koji je pomenut u trećem redu tabule, gde su prethodna i naredna titula povezane *ampersandom*, (tipografskim simbojom & - tj. veznikom sa značenjem „i”), što ukazuje na jedini mogući i logičan zaključak da je u pitanju period prelaska s jedne na drugu titulu, tako da su u nekom kraćem vremenskom razdoblju na ovaj način (*prepositvs & ilvstres, tj, upravitelj i preisvešteni*) bile u upotrebi.

S druge stane, prijatno sam iznenadjen saznanjem da se doskorašnji naziv „Kale”, ustvari odnosi na zaboravljeni *PYRVS MINORVM*, kao i time da je u vihoru vremena, ratova i koje čega, njegovo ime preživelo minuli period od oko 1500 god., tako što je kao pojam „*Manja kruška*” saobraženo u lokalni žargonski deminutiv „*Krušica*”, koji se, istini za volju, danas odnosi na rečicu, kotlinu i strane okolnih brda neposredno uz samo utvrđenje. Ipak, daleko ispred svega, najznačajnija je okolnost da se posle Prokopija na ovom artefaktu *prvi put* pojavljuje ime mesta rođenja Justinijana I - *Tavresivm*, koji, pozivajući se na Prokopija i podatke iz beležaka drugih istoriografa, pominje i sam *Georgije Ostrogorski*, naš znameniti vizantolog, profesor i akademik, u svom kapitalnom delu *Istorija Vizantije*, (ali ne kao „Tavrisivm” ili „Tavrision”, po saznanjima autora nekih „stručnih” tekstova).

Ovim materijalnim dokazom je otklonjena mogućnost bilo kakve manipulacije u smislu režiranja nečega što

je odavno izrežirano istorijski prirodnim procesom. Činjenica da su na jednom istom kamenu pomenuti kastrum i civilno naselje, gotovo sa sto postotnom sigurnošću ukazuje na to da su oba objekta na razumno malom odstojanju jedan od drugog. *Ovde, rekao bih, ne treba isključiti čak ni mogućnost da su, vojni logor Pylvr minorvm i civilno naselje Tavresivm unutar istih bedema, tako da nakon revitalizacije, koja je napisom pomenuta, čine sastavni deo utvrdjenja.*

Da je lokalitet s jednobrodnom bazilikom, nekropolom i tragovima tipičnim za naseobine u kotlini „Krušica” lokacija nekadašnjeg Tavresivm-a, koji je iz bezbedonosnih razloga dislociran uz ili unutar pomenutog utvrdjenja, mogu vrlo smelo da pretpostavim, ali za sad bez konkretnih materijalnih dokaza.

Spletom okolnosti, pukom slučajnošću, ili pak kao rezultat višegodišnjeg, povremenog istraživanja pomenutih lokaliteta sa tragovima vizantijskog prisustva, predamnom je delimično odmotano klupko izgubljenih istorijskih činjenica. Zato, sad, kad se Prokopijev historiografski zapis ni na koji način ne može smatrati nepouzdanim, jer se identifikuje činjenicom o faktičkom postojanju Tavresivm-a, ovde, u okolini Niša, dopuštam sebi izvestan stepen slobode, da na potpuno hipotetičkim osnovama tretiram pitanje lokacije *Bederiane*, mesta rođenja rodonačelnika dinastije, prethodnog vizantijskog cara Justina I.

To, što su upravo ovi prostori unutar radijusa od tridesetak kilometara od Niša, gde bi trebala da se nalazi Bederiana, (ako je verovati vizantijskim historiografima, koji su to svojevremeno zabeležil), uz sve ostale pojedinosti, a sa novim okolnostima, koje, prirodno, slede po otkriću ulomka tabule, samo je po sebi dovoljan razlog za ozbiljniji pristup u smislu konačnog ut

vrđivanja mesta rođenja Justina I.

Osim historiografskih beležaka, čini se logičnim da, za sad nepoznata lokacija Bederiane obzirom na rodbinsku bliskost Justina I i Justiniana I, uz još po neki razlog, mora biti u relativnoj blizini *Tavresivm*-a i *Pyrvs minorvm*-a, što, ne znači da neka moja razmišljanja u vezi sa, već pomenutim, arheološki intrigantnim lokalitetom „Zlata” (koji je od *Pyrvs minorvm*-a udaljen oko 15 km.), ostavljam *ad acta*. Naprotiv, ni na koji način ne smatram minornom mogućnost da je Justin I povremeno boravio u „Zlati”, koristeći je za odmor, možda, privremeno i u rezidencijalne svrhe, obzirom na njenu, skromnu, ali evidentnu monumentalnost. To, međutim, nije dovoljno da bi se, do sad ne istražena „Zlata”, po nekakvom automatizmu, mogla smatrati njegovim rodnim mestom, što, verovatno i nije. U ovom trenutku euforije, s malo intuicije i malo više mašte, kad razmišljam o lokalitetu „Zidine” i predanju u vezi s istorijskom prošalošću sela Brijanja, čini mi se da poredbena relacija ...

Bederijana → Bederijane → Brijanje

...i sazvučje ovih pojmova, koje je očigledno, nije samo puka slučajnost.

Imam utisak da bi se mnogo toga moglo razjasniti uz uvažavanje, ako ne svega, ono bar po nečeg iz Prokopijeve panegirike, samim tim što su njegova dela poznata i u naučno-analitičkim krugovima visoko vrednovana kao izvor informacija o vremenu u kome je živeo. Spisi „*O gradjevinama*” (*De aedificiis*), „*Tajna istorija*” (*Historia Arcana*) i „*Istorija ratova*” (*De Belis*), još uvek su predmet rasprava u smislu procene njegove nepristrasnosti i objektivnosti.

Povod raspravama je vrlo često vezan za delo pod imenom „Tajna istorija”, gde se, čak i manje upućen-

ima po pitanju odnosa ovog historiografa i cara Justiniana I, sama od sebe nameće izvesna nota subjektivnog i zluradog, koja, prosto, ne može da mimoidje iole pažljivog čitaoca. Izgleda da Prokopije pišući „Tajnu istoriju” nije želeo ni da prikrije svoju averziju prema carici Teodori, a još manje lični otpor i ne odobravanje većine vladarskih postupaka svog cara. Ovo delo je pisao u tajnost, a objavljeno je posthumno. Daleko razlošniji povod za rasprave i analize njegovih tekstova je, ipak, vezan za transkripciju i prevod ovih dela sa starogrčkog na latinski i grčki, ili sa ovih, na jezike u opštoj upotrebi, kojom prilikom se javljaju, pored manjih, čak i takve greške koje iz osnovne menjaju smisao onoga što je ovaj hteo da kaže. Kad je u pitanju mesto rođenja Justiniana I, izuzetno je interesantan jedan deo teksta iz njegovog dela. *De aedificiis* (iz četvrte knjige *O gradjevinama*):

Negde na teritoriji evropskih Dardanaca, koji žive iza granice Dačana, u neposrednoj blizini kastruma Bederiana, nalazi se selo Taurezium. Tu je rođen car i osnivač svetskog carstva Justinian.

Utvrdivši vanredno brzo ovo selo zidom u obliku četvorougla i podigavši na svakom uglu po jednu kulu, načini kastel sa četiri kule Tetrapyrgia (ili Tetraburgian - po nekim prevodima), tako ga i nazvavši. Pored samog tog mesta sagradio je divnu varoš koju zatim nazva Justiniana Prima - što na latinskom jeziku znači Prva, odužujući se na taj način svojoj majci.

...Sazidavši vodovod učini da grad neprekidno obiluje nepresušnom vodom i mnogo drugih znamenitih i pomena dostojnih gradjevina sagradio je osnivač grada. Nije malo pobrojati sve hramove Božje, nemoгуće je opisati sve zgrade za nadleštva, veličinu tremova, lepotu trgova, česme, ulice, kupatila...

...Beše to mnogoljudan veliki grad, u svakom pogledu napredan i dostojan da bude metropola cele oblasti, jer je toliko veliko značenje dosegao. Pored toga, odabran je za arhiepiskopsko sedište Ilirika, pošto su ostali gradovi u svemu zaostajali za njim. Na taj način on je caru uzvratio slavu

Činjenica da se Bederiana u ovom Prokopijevom istoriografskom tekstu pominje kao *kastel*, ne opovrgava, već, na protiv, vrlo snažno potvrđuje moju pretpostavku da je unutar njenih odbrambenih bedema u samom periodu obnove, sa platoa u dolini Krušice, radi zaštite, dislociran Taurezium, nakon čega je novoformirano utvrđenje preimenovano u *Tetraburgian* ili *Tetrapyrgiu*. Podrška ovoj mogućnosti se može naći u tekstovima nekolicine istoriografa, koji u prilog Justinianovoj biografiji, pominju *Bederianu* kao *kastel* ili *kastrum* i *naselje Taurezium* u *objedinjenoj formi*. Ovakve informacije, obzirom na ozbiljnost tematika u okviru kojih su pomenute, nikako ne mogu imati tretman uzgrednih i irelevantnih. U tom slučaju, *lokalitet „Zidine”*, je za sigurno imao status civilnog naselja uz utvrđenje, po kome, verovatno i dobija u nekom poz-nijem vremenskom periodu svoje ime – pretpostavljam, preko jezičkih transformacija naziva Bederiana:

Bederiana → Bederiane → Brijanje

Ili transformacijom naziva Tetraburgian:

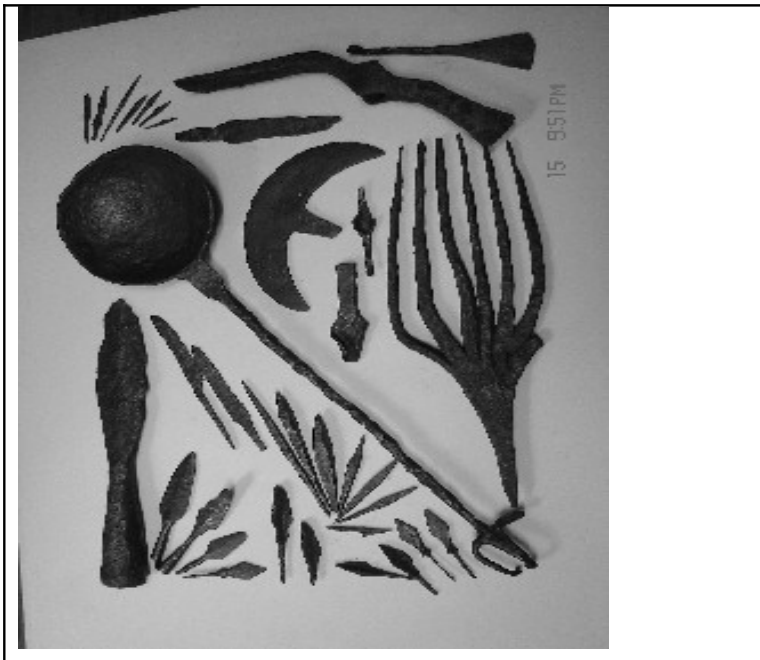
(Tetra)burgian → Burjan → Burjane → Brijanje

Da ovakve modifikacije pojmova sa svrhom prilagodjavanja osobenostima i potrebama sredine i njene lokalne žargonske varijante govora, koja, manje ili više odstupa od oficijelnog jezičkog profila, nipošto nisu neka moja „snovidjenja” i nagadjanja, vrlo konkretno se može sagledati analizom primera koji se od-

nosi na deo teritorije neposredno uz ovo utvrđenje. Nedaleko, na jedva stotinak metara od kastruma, je raskrsnica puteva - jednog, koji je kao komunikacija ovog utvrđenja trasiran duž prevoja, (u paraleli s rečnim tokom) i, drugog, koji je preko prevoja usmeren ka platou „Krušica”, kao jedna od dveju putnih komunikacija koje ova dva lokaliteta povezuju. Ovaj prevoj i deo područja kome pripada je katastarski registrovan pod pojmom „*Devet bire*” i ako, za sigurno, nema nikakve veze sa brojem devet i tamo nekakvim birama. U ovom slučaju je, konkretno, u pitanju turski naziv za prelaz ili raskrsnicu puteva na prevoju, odnosno „*Deve Bair*”, poput jednog poznatijeg koji je u pograničnoj zoni između Bugarske i BJRM na planinskom masivu nadmorske visine 1165 m, a na putu koji povezuje Sofiju i Skoplje. Ovde valja, bar ja tako mislim, napomenuti da se ovaj primer saobraćavanja jednog pojma u njegov karikirani oblik odigrava u periodu od nekoliko desetleća po odlasku turaka sa ovih prostora. Dakle, u izvanredno kratkom vremenskom rasponu.

Vrlo je verovatno da je Justinijan I, nakon objedinjavanja Bederijane i Taurezijuma, obnovljenom utvrđenju dao novo ime, baš kao što je imenovao novoizgradjeni grad *Justinianom Primom*. Možda je novo ime u nekom kraćem vremenskom periodu i bilo *Tetrapyrgia* ili *Tetraburgian*, ali je, bez sumnje (sudeći po tabuli), preimenovano u *Pyrvs minorvm*.

To, u stvari, ništa od pomenutog bitno ne menja, jer ovo utvrđenje, sudeći po predočenom citatu iz Prokopijevog *De aedificiis*-a, apsolutno odgovara opisu rodnog mesta Justinijana I, tako da je sasvim svejedno, da li se ono u nekom vremenskom periodu zvalo Tetrapyrgia, Tetraburgian ili Pyrvs minorvm.

Na slici 4 je prikazano oružje, delovi oružja, orudje i alati koji su pronadjeni na rano-vizantijskom lokalitetu „Kale” (*Pyrvs minorvm*) u ataru sela Gornjeg Brijanja.

Slika 5 prikazuje deo pronadjenog novca na rano-vizantijskom lokalitetu „Kale” (*Pyrvs minorvm*) u ataru sela Gornjeg Brijanja.

Bilo kakve, primedbe na preveliki broj pretpostavki, (kojih će verovatno biti od strane onih kojima istorija Vizantije sa tekućom problematikom u vezi ove i sličnih zagonetki nije strana), trebale bi da slede, ako je to neophodno, tek nakon uzimanja u obzir činjenice o postojanju tabule, koja je iste, kao ključni materijalni dokaz, nužno, iznudila.

Većini manje upućenih, po nekom i od onih za koje se to ne može reći, veliki, pa čak i ključno opredeljujući problem u vezi dileme oko tretmana lokaliteta Caričin Grad, pretstavljala je zagonetka vezana za njegov položaja, koji je, istini za volju, već na prvi pogled „bezrazložno” u zaledjini, odnosno, na distanci od frekventnih putnih komunikacija i značajnijih utvrđenja, a, definitivno i čitavih petnaest, ako ne i više kilometara, od rodnog mesta Justiniana I.

Tek nedavno uz površnu analizu faktičkog stanja nekih bližih utvrđenja, pre svega onih, za koje je po neko minulih godina izražavao interesovanje, pokušavajući da u njima prepozna Bederianu ili Taurezium, shvatam elementarnu činjenicu da je uz konfiguraciju terena, kvalitet bedema i sl., za uspešnu odbranu tokom dužih opsada, vrlo bitno, ako ne i presudno vod-osnabdevanje utvrđenja. Voda je, dakle, jedini i osnovni razlog zbog koga je Justinian I bio prinudjen da grad locira, takoreći u nedodjiju, ali ipak ne previše daleko, jer odatle ima izvanredan pogled na čitavu Podgoru i rodno mesto. Ovim je grandioznoj i velelepnoj Justiniani Primi obezbedio izobilje vode sa izvorišta na Petrovoj Gori, što, verovatno, ne bi mogao na nekom drugom očekivanom i podesnijem mestu.

Površnom analizom nekoliko antičkih lokaliteta koji po nekim osnovama gravitiraju Justinijani Primi, bez nekog ozbiljnijeg i obimnijeg pristupa, jer za tim, sm-

atram, nema potrebe, nalazim sledeće:

Balajnac – Lokalitet „Kulina”

Utvrđenje pravougaone forme sa 6 kula i trapezoidnim podgradjem.

Otkriveni ostaci trobrodne bazilike sa apsidom na istočnoj strani.

Na pretpostavljenom forumu nadjena bronzana šuplje livena glava kao deo statue, za koju se s razlogom pretpostavlja da je pretstava Lupicine Evphemie Avgvste, supruge cara Flavivsa Ivstinvsa I.

Žitoradja – „Glavšansko” ili „Glavšinačko Kale” tj. kastrum „Herculis” (po Kanicu)

Utvrđenje sa 16 kula. Po Prokopiju obnovljen je za vladavine Justiniana I.

Na 200 – 300 m od njega nalaze se ruševine tzv. Latinske crkve.

Njegov položaj na uzvišenju dominira nad ušćem Kosanice u Toplicu.

Bregovina – „Drengard”

Utvrđenje sa 7-8 kula i heksagonalnom formom.

U severo-istočnom delu otkrivena trobrodna bazilika sa trodelnim narteksom i spolja trostranom, a s unutrašnje strane polukružnom apsidom.

Zlata - „Kale”

Utvrđenje izgradjeno na platou koji je sa severa oivičen strmim padinama, a blagim na ostalim stranama. Najlakši prilaz utvrđenju je na severo-zapadnoj strani, obzirom na to da su ostali prilazi branjeni vodnom veštačkog jezera čiji je nivo podizan uz pomoć masivne opekome zidane brane..Njeni tragovi su sač-

uvani u visini od čitavih 7 m. Dimenzije utvrdjenja su 240 x 320 m. Ustanovljeno je postojanje dveju crkava sa podnim mozaicima. Uočeni trgovi većeg broja kula

Doljevac – „Kurvin grad“, „Koprijan“, „Komplos“

Utvrdjenje koje dominira nad putnim pravcima u slivu Morave i Toplice. Antičko ime Komplos, srednje vekovno Koprijan, a od XV-og veka Kurvin Grad.

Iz površnog informativnog opisa i uz neka moja subjektivna zapažanja o kojima ovde ne pišem jer to ne smatram neophodnim, *može se zaključiti da ni jedno od ovih utvrdjenja ne može ni po kojoj osnovi da se dovede u vezu s Bederianom ili Taureziumom.*

* * *

Kako se ništa bitnije od svega predloženog ne može ozbiljnije osporiti, jer je, uglavnom, potkrepljeno odgovarajućim argumentima, mislim da ima dovoljno osnova za akcentovanje činjenice o definitivnom otkriću lokacija mesta rođenja dvojice vizantijskih careva (Justiniana I i Justina I), čime je, istovremeno, na neposredan način razrešena vekovna dilema u vezi s Caričinim Gradom, tako da se on, napokon, a na osnovu svega ovoga, može proglasiti Justinianom Primom.

Samo otkriće ulomka tabule i njena identifikacija sa historiografskim činjenicama, dovoljan su materijalni dokaz, kojim se za sva vremena briše hipotetički status ovog „izgubljenog grada u dolini Puste Reke“- kad to, do sad, nije učinjeno još uvek ne pronadjenim natpisom sa arhivolte neke od kapija. Ovde, pre svega, imam na umu istočnu i južnu kapiju utvrdjenja, koje su, inače, flankirane kulama, tako da se, na osnovu nekih dosadašnjih iskustava iz prakse u radu na drugim arheološkim lokalitetima, na jednoj od njih (možda istočnoj) može očekivati kameni blok sa heraldičk-

om, dekorativno-ornamentalnom plastikom i isklesanim imenom grada. *U suprotnom, ne treba izuzimati verovatnoću da je, od strane lokalnog stanovništva, kao „podesan i nesvakidašnje interesantan”, ugrađen u temelje nekog od objekata – kuće ili štale.*

Kao uzgredno i manje bitno u odnosu na osnovnu nameru da skromnim doprinosom pomognem u smislu sveukupnog sagledavanja i nadomeštavanja nedostajućih istorijskih argumenata koji se neposredno odnose na Justinianu Primu, *neke inicijalne relacije u vezi predanja o poreklu imena sela Brijanja su, možda, previše dobile na važnosti i ako to, ni u jednom trenutku, nije bila moja namera. Ipak, bez obzira na konačni utisak da u ovome dominira izvesna doza mog lokal-patriotizma i pristrasnosti, ja to, prosto rečeno, nisam mogao da odložim za neku manje aktuelnu priliku, obzirom na znatnji broj isprepletanih analitičkih veza (činjenica, polu-činjenica i pretpostavki), koje su u neposrednom kontaktu sa skoro svim segmentima ove tematike. I, upravo to je, na izvestan način, od mene iznudilo značajniji pristup ovoj, samo na prvi pogled minornoj, a u osnovi, ipak, naglašenoj potrebi za prebiranjem po naslagama istorijskog zaborava. Drugi, ništa manje aktuelan razlog je, na izvestan način, rezultat uvida u neke historiografske činjenice i okolnosti iz perioda vladavine dvojice careva, koje su prepoznate u tragovima značajnijeg prisustva Vizantije na ovim prostorima.*

Konačno, rezultat svega, mimo moje volje ili mogućeg subjektivnog uticaja, ukazuje na to da je relativno dosledan analitički pristup zahtevnom i kompleksnom problemu utvrđivanja lokacija mesta rođenja Justiniana I i Justina I u mnogome doprineo potpuno ne očekivanom rasvetljavanju pojedinosti u vezi s poreklom imena sela *Gornjeg Brijanja* i onog, drugog, „separatno formiranog” pod, po malo (ili malo više) posprdnim imenom *Donje Brijanje*.

Ne znam da li rečenom treba što-šta dodati ili mu po nešto oduzeti. Svejedno. Moja namera je bila da, bez prikriivenih ambicija, prezentujem pregršt novih argumenata i indicija u svrhu rasvetljavanja večite dileme u vezi s Justinianom Primom (Justinianom I, Justinom I, Taurezijumom i Bederianom).

Lično, ne mogu da se pohvalim time da sam na filozofskom fakultetu, (u Skoplju, na primer) diplomirao na odseku za arheologiju ili bar kupio diplomu (a mogao sam i jedno i drugo), tako da sve ovo, definitivno, nije *ex cathedra*, ali, da ne budem neskroman, nije ni *ex diletantum* (nisam nešto siguran da je na latinskom moguća ovakva formulacija, pa zato, ne zamerite ako grešim).

Na kraju, osim rezultata svog višegodišnjeg istraživanja, koji sam, na uporno insistiranje nekolicine prijatelja, ipak odlučio da publikujem, ne nudim „epohalno otkriće”, po kome je, na primer, ...*Šliman rođen u naselba Saraorci kako Trajče Šlimanovski, a da se, taka narečena Troja ne naodja na Hisarlikot vo Turcija, tuku e seloto Trojanovo Doljno, smesteno vrz edna golema padina na Skopska Crna Gora.*

Agapios Georgiadis – Mustakidis
ag.mustakidis@gmail.com